

500 БЕЗІМЕННИХ

Їхніх імен ми не знаємо і, либонь, не знатимемо аж до того часу, поки не розвалиться московська тюрма народів і не відкриються таємні архіви большевицької поліції та адміністрації страшних сибірських концентраційних таборів. Але знаємо, що їх було 500 - дівчат-підлітків, їхніх старших трохи подруг і молодих жінок, і що вони були українками з усіх земель нашої Батьківщини, які разом з жінками литовського народу, сміливо вийшли напроти большевицьких танків, щоб зупинити їх - своїми молодими тілами. Їхнє збірне ім'я - 500 героїнь з Кінгіру.

На початку 1954 року у вільному світі появилися звідомлення про те, що в большевицькому концентраційному таборі над Льодовим океаном - Воркугі вибух страйк в'язнів, який був частиною цілої хвилі подібних страйків і навіть повстань. Один із тих повстань було повстання у спеціальному, з загостреним режимом, таборі число 392 і 393 в місцевості Кінгір, віддаленій за 500 кілометрів від Караганди в центральній Азії. Кінгірське повстання, яке вибухло 15-го травня 1954 року, здушили большевики танками, щойно за сорок днів, при кінці червня того ж року. Німецькі поворотні, які сиділи в кінгірському таборі, так оповідали про вибух і придушення повстання.

День 15-го травня був якраз неділею. Це був гарний день. Літо прийшло на зміну зими, бо в Кінгірі немає ні весни, ні осені. Вітер не був морозний і за кілька днів настала спека.

Тієї ж неділі у другому "лагерному пункті" влаштовувано концерт і деяка частина в'язнів, головно кримінальні злочинці, що їх у квітні привезено до табору, вирішили послухати співу своїх співв'язнів на концерті. Вони відкрутили в таборовій лікарні велику залізну руру і нею розбили замуровану в мурі браму на подвір'я другого таборового пункту. Опісля вони почали розбивати мур в'язничного подвір'я і таким способом звільнили 400 людей, що сиділи в таборовій в'язниці. На допомогу кинулися інші в'язні-українці, розбили браму, що вела до господарського відділу табору, та знищили високий на вісім метрів мур, який замикав жіночий, табір. За не цілу годину мур був розвалений і 3,500 жінок-в'язнів були разом з своїми друзями неволі в одній зоні.

Проминула ніч і один день. В'язні прогнали з табору емведівських (поліційних) старшин і раділи перемогою. Але розбити браму табору й вийти з нього вони ще не могли.

Була третя година ночі з понеділка па вівторок, - оповідали поворотці, - ніхто не спав у таборі, тому всі почули марш кроків, які несподівано і в один час залунали від усіх трьох таборових брам. Це йшли відділи МГБ (міністерства державної безпеки). Вояки були п'яні і почали стріляти та багнетами проганяти в'язнів. Над ранком військо прогнало в'язнів з тієї частини табору, де були господарські запаси. Ще тієї самої ночі управа табору забрала всіх поранених і 70 забитих в'язнів, бо хотіла замести сліди свого злочину. Без дозволу з Москви управа табору не сміла висилати військо до табору й вбивати людей. Про це в'язні знали, а тому почали домагатися полегш і покарання винувників, проголосивши страйк. Большевицькі старшини намовляли їх не кидати праці, а повернутися до неї і врочисто запевнили, що до табору прийде адвокат чи прокурор і вислухає всі домагання в'язнів. Після трьох днів в'язні пішли до праці, а тим часом таборова влада вислала до табору військо, яке поспішно знову поставило мури й вежі для вартових з скорострілами, замурувало жіночий табір і зміцнило сторожу. Коли в'язні повернулися з праці, їх повідомлено, що вартові на вишках дістали наказ стріляти без попередження до

кожного, хто наблизиться до дротів. А вже годину після цього повідомлення - якраз смерклося - залунала нагло з жіночого відділу українська бойова пісня; "Ми, українські партизани, рушаєм лавами у бій..." І зразу з усіх боків в'язні кинулися на таборі загорожі. Це був грізний образ. Територію табору освітлено ракетами, з вартівничий будок відізвалися скоростріли. Але загороди рознесено в одну хвилину й знову табір був поєднаний.

Та тріумф в'язнів довго не тривав. До табору ввійшли відділи МГБ і знову повторилася масакра, як у днях 6-го і 7-го травня. Тоді вбито понад сто чоловіків і жінок. Одне, інше не піддалися...

В'язні створили спеціальну комісію, яка складалася з представників 14 народів, Між ними й була також одна жінка, яка сиділа в таборі від 1937 року. Комісія випрацювала насамперед 16 домагань до большевицької влади, жадаючи звільнення з табору малолітніх та інвалідів, восьмигодинного дня праці, заробітної платні, усунення ґрат з вікон і дверей таборових бараків та ін. Пізніше комісія проголосила загальний страйк - в'язні не пішли до праці, і наказала розвалити внутрішні мури в таборі. Всі большевицькі вартівні й старшини повтікали до своїх приміщень поза табором, навіть не стрілявши ні разу до в'язнів.

На переговори з таборовою комісією прийшли два високі московсько-большевицькі достойники й обіцяли, що передадуть до Москви домагання таборовиків. Коли ж в'язні рішучо заявили, що вони так довго не повернуться до праці, поки не будуть поладнані їхні домагання, таборова влада стягнула з цілого Казахстану, в якому є Кінґір, свої спеціальні відділи війська й оточила ними табір потрійним перснем. Але вояки стояли на місці і не нападали на табір, поки з Москви не дістали на це дозволу. Таке облога табору тривала сорок днів.

Після переговорів уся влада в таборі була в руках таборової комісії. Кожний барак мав свого коменданта, господарську зону табору берегли в'язні, які дбали також про те, щоб розподіл харчів був справедливий. Пізніше, коли запаси харчів зменшилися, всі в'язні добровільно погодилися на менші приділи. В таборівій крамничці далі йшли торги і кожного вечора до табору приходила вільна касієрка, щоб обрахувати касу і забрати з собою уторговані гроші. На подвір'ї табору завжди відбувалися Богослуження, що їх правили православні й католицькі священики-в'язні. Навіть "свідки Єгови" дістали окремий барак на свої молитовні зібрання.

Жінки-в'язні, як могли, прикрашували табір, шили прапори, що їх вивішено на дахах їдалень усіх трьох таборів. Для зазначення смутку й жалоби по вбитих друзях, прапори були обшиті широкими чорними стяжками. Як у всіх большевицьких концентраційних таборах, теж у Кінґірі буди так звані "радіоточки", себто невеликі приймачі-голосники.

Кожного дня большевицька влада поширювала через ті голосники свою пропаґанду, намовляючи в'язнів перервати страйк і йти до праці. Але в'язні криками відповідали на ті намовлювання.

Знаючи, що большевики спробують силою зламати страйк, таборова комісія, серед членів якої був українець Анатоль Задорожний, наказала в'язням озброюватися, хто чим може. Тому ковалі день і ніч кували в таборових кузнях ножі й своєрідні списи з віконних ґрат, жінки робили "гранати" з пляшок, наповнюючи їх бензиною або різними хемікалами з таборової лябораторії. Для того, щоб звернутися за допомогою до Міжнародного Червоного Хрестса, деякі в'язні почали будувати надавичий радіоапарат. До того вони використали частини рентґенівського апарату з лікарні та інші медичні приладдя й змайстрували такий апарат, яким безнастанно надавали заклики до вільного світу різними європейськими мовами: англійською,

французькою і т.п. Правда, апарат був слабкий, але його передачі було чути в Караґанді й столиці Казахстану - Алма-Аті.

Тим часом емведисти почали виселювати мешканців міста Кінґір, розсіваючи неправдиві вістки, що в'язні-повстанці хочуть нібито висадити ціле місто в повітря. Але міщани співчували з в'язнями і перестерегли їх, щоб були обережні, бо чекісти хочуть розпочати наступ.

Була, може, третя година ранку 26-го червня 1954 року, як з усіх сторожових веж довкола табору з голосників почувся голосний наказ: "Увага, увага! До табору вмаршовують військові відділи. Наказую всім покинути бараки!"

Заледве пролунали ці слова, як над табором спалахнуло яскраве світло. З-поза мурів вистрілили в небо сотні й тисячі ракет. В їхньому світлі докладно видно, як через таборів ворота величезною потворою просувається танк.

Сім большевицьких танків типу "Т-73" і дві тисячі важко озброєних чекістів заатакували табір. Почалася нерівна боротьба. В'язні з другого й третього бараку боронилися завзято, кидаючи на ворога каміння і пляшки з вибуховими матеріалами, але сили були нерівні.

У маленькій кімнаті другого бараку в жіночому таборі, куди невтаємниченим не вільно було заходити, знаходився надавчий радіоапарат в'язнів-повстанців. Коли радист почув, що до бараків наближаються танки, він перерізав собі жили на руках, але не переставав надавати в етер слова: "SOS! SOS! — рятуйте наші душі!" Але ніхто не спішив на порятунок хоробрим. А боротьба продовжувалася. Вже не стало пляшок з бензином, не вистачило навіть каміння.

Приблизно о сьомій годині ранку, коли весь табір перетворився в одне пекло, сповнене криків і стогонів поранених та гуку гарматних пострілів з танків, п'ятсот українських дівчат і жінок з другого бараку жіночого табору взяли за руки і вийшли напроти ворога. Всі вони були зодягнені в старенькі вишиті сорочки, зберігані, як святощі, ішли гордо, з піднесеними головами.

"Нам заперло віддих, - признав німецький поворотець, який був свідком кінґірського повстання. - Ми думали, що танки зупиняться перед рядом цих жінок. Але вони не зменшили швидкості й один за одним переїхали живу фаланґу. Шум моторів змішувався з криками вмираючих. Одночасно емведисти кинулися до бараків, стріляючи кожного зустрічного..."

Кривава різня тривала до 8:30 ранку. Тих, що залишилися живими, большевики вислали до ще гіршого табору в Колимі. Між вивезеними було 600 українок, які відмовилися покоритись перед ворогом і піти до праці.

Не довіряючи силі своїх опричників і танків, московські висланці, генерали Бичков і Долґіч, які керували придушенням кінґірського повстання, стягнули також бойові літаки. За словами очевидців, довкола табору на полях стояла ціла ескадра емведівських бомбовиків, сіро-зелені машини типу Даґлес, приготовані до бою.

Але проти героїзму нескорених не допоможуть ані танки, ані гармати, ні літаки.

Визначні Українські Жінки
матеріяли і гутірки для юначок СУМА
Спілка Української Молоді Америки
Випуск ч. 24, 1967 року, Нью Йорк
Упорядкували: Софія О. Бура, Данило Чайковський